

THEMA HOGER ONDERWIJS

2013

1

Het valoriseren geleerd

Prestatieafspraken

Prestatieafspraken in het Nederlandse hoger onderwijs

Een persoonlijke reflectie uit de reviewcommissie

Prestatiesturing van universiteiten

Betere studieresultaten dankzij 'Nominaal is normaal'

Evidence based werken in onderwijsontwikkeling

Agreements on targets

Hebben medewerkers in hogescholen een medezeggenschapstekort?

Geschiedenis en toekomst van het toezicht op het hoger onderwijs

Het Honours Programme Theorie en onderzoek

Valorisatie: de keuze van de exploitatiestrategie

Sociaal leenstelsel: het voorstel in perspectief

De basisbeurs als onderdeel van de studiefinanciering dreigt te verdwijnen. Studenten zullen meer moeten lenen. Het aanstaande kabinet voorziet een sociaal leenstelsel. Studenten en bestuurders in het hoger onderwijs staan op hun achterste benen. Hoe asociaal is het leenstelsel eigenlijk?

Sociaal leenstelsel: het voorstel in perspectief

Ben Jongbloed & Hans Vossensteyn

CHEPS, Center for Higher Education Policy Studies, Universiteit Twente

Allereerst twee feiten. Volgens het CBS verdienen mensen die zijn afgestudeerd aan een universiteit gemiddeld twee keer zoveel als zij die alleen middelbaar onderwijs hebben genoten en anderhalf keer zoveel als de afgestudeerden van hogescholen. Ten tweede is studiefinanciering niet het belangrijkste instrument om toegankelijkheid te waarborgen. Doorslaggevend is vooral de vooropleiding. Willen we meer mensen in het hoger onderwijs hebben, dan zijn vooral de toevorroutes van belang. Het zijn vooral talentvolle kinderen uit achterstands groepen die dan - in een zo vroeg mogelijk stadium - een duwtje in de rug nodig hebben.

Tegen deze achtergrond - en uiteraard de wens van het kabinet om substantieel om te buigen in de overheidsfinanciën - willen wij de plannen rondom de studiefinanciering beoordelen.

Studeren duur voor overheid en student

Studeren is duur, zo weten studenten en hun ouders. Maar studeren loont - het is een investering in jezelf de genoemde cijfers wijzen dat uit. Omdat studeren ook een investering is in de samenleving betaalt de overheid fors mee via studiefinanciering en het bekostigen van het rijke aanbod van opleidingen dat we in Nederland hebben. De kosten van het onderwijs zijn per student gemiddeld zo'n 15.000 euro per jaar en het collegegeld dat de student betaalt, bedraagt 1.771 euro. De staat - ofwel de belastingbetaler - draagt dus 85 procent bij aan elke opleiding. Daarbovenop komt dan nog de basisbeurs, de aanvullende beurs voor studenten uit minder welvarende milieus, de reisvoorziening en studieleningen.

Het voorgestelde sociaal leenstelsel

De basisbeurs bedraagt zo'n 266 euro voor uitwonende en 95 euro voor thuiswonende studenten. Als dit geld geleend moet worden, zoals met het sociaal leenstelsel wordt beoogd, dan moeten uitwonende studenten tussen de 10.000 en 13.000 euro extra betalen voor hun opleiding en thuiswonende studenten tussen de 3.500 en 4.500 euro. Momenteel heeft ongeveer 50 procent van de afgestudeerden een studieschuld van ongeveer 15.000 euro. Dat betalen zij terug met ongeveer 100 euro per maand.

In het voorgestelde sociaal leenstelsel schiet de overheid de hogere private bijdrage van studenten voor en betalen afgestudeerden de lening naar draagkracht terug. Dat is sociaal: studenten lossen hun schuld af als hun latere inkomen hoog genoeg is. Omdat hoger onderwijs doorgaans loont, kunnen zij de schuld later prima terugbetalen. De toegankelijkheid hoeft dus niet in gevaar te komen. De leenangst die zich volgens sommigen zal voordoen, is prima op te lossen met een gerichte publiciteitscampagne over de opbrengsten van hoger onderwijs en de kwaliteit van de opleidingen. Met de boodschap: onze arbeidsmarkt zal blijven vragen om hoger opgeleiden; studeren loont, dus zorg dat je vakkenpakket en later je diploma's op orde zijn. En richt die campagnes vooral op twaalf- tot veertienjarige leerlingen in het secundair onderwijs (en hun ouders). Uiteraard zal een aankomende student gedwongen worden om kritischer na te denken alvorens een studiekeuze te maken.

Maar dat is winst, want dat geeft een hoger kans op juiste studiekeuzes en minder uitval. En studenten zullen waarschijnlijk ook kritischer zijn op wat hun universiteit of hogeschool daarvoor levert. Een leenstelsel zal dus naar

verwachting bewuster en zorgvuldiger kiezen bevorderen. Het is ook de taak van decanen hen hierin goed te begeleiden en voor te lichten.

Waarom besteden we de opbrengsten?

In principe kunnen de vrijkomende publieke middelen terug naar het hoger onderwijs, iets wat de critici van het sociaal leenstelsel in ieder geval willen bereiken. Daarmee kunnen de opleidingen hun kwaliteit verbeteren of de verwachte groei van het aantal studenten in de komende jaren opvangen. Wij pleiten er daarnaast voor om - vooral in de eerste jaren - een deel van de middelen te gebruiken om de aanvullende beurs te versterken om de toegankelijkheid voor de sociaal-economisch zwakkeren te waarborgen. Maar wellicht is het nog beter het vrijkomende geld te gebruiken voor onderwijs aan achterstandsgroepen.

Ervaringen in het buitenland

Het sociaal leenstelsel is geen nieuw idee. Sinds 1989 bestaat het al in Australië en sinds 1999 in Engeland. In beide landen zijn tot nu toe geen nadelige gevolgen van forse collegegelden via studieleningen voor de toegankelijkheid opgetreden. Ook daar zitten sociale aspecten van het leenstelsel in de afbetalingsregeling: Terugbetaling geschiedt naar draagkracht als percentage van het inkomen boven een bepaald drempelbedrag. Wie veel verdient, betaalt sneller terug. Eenvoud troef. Wat verder nog van belang is, is de rente op de schuld. In de genoemde landen - net als in Nederland - lenen studenten in het algemeen goedkoop doordat de rente is gekoppeld aan die op staatsschuld en die is altijd lager dan de rente die je betaalt bij een commerciële geldverstrekker.

In beide landen zijn de private bijdragen voor studenten in het afgelopen decennium fors opgelopen. In Engeland van 1000 pond in 2000 naar 3.500 pond (4.000 euro) per jaar in 2011. Deze geleidelijke verhogingen hebben niet geleid tot een afname van het aantal aanmeldingen voor het hoger onderwijs. Ook is het aandeel studenten uit lagere inkomensgroepen niet veranderd. Hoewel er vaak gesproken wordt over leenangst zijn Britse studenten massaal gaan lenen. Per 1 september 2012 mogen universiteiten echter collegegelden heffen tot een maximum van 9.000 pond per jaar. Driekwart van de universiteiten vraagt dat maximum ook, maar dan moeten zij wel de armste studenten van een beurs voorzien. Deze collegegeldschok (bijna een verdrievoudiging) heeft wel het aantal aanmeldingen bij de hogescholen een beetje onder druk gezet. Zo snel zal het in Nederland niet lopen omdat de extra private bijdragen hier veel minder drastisch zijn.

Effecten van sociaal lenen op de deelname

In de Nederlandse media en door de HBO-raad wordt gesproken over een afname van het aantal studentent 15.000 tot 20.000 als gevolg van het vervangen van de basisbeurs door sociale leningen. Dat is gebaseerd op berekeningen van het CPB. Maar deze berekeningen zijn de critici zo zwartgallig mogelijk vertaald. Het CPB heeft zelf uit op een afname van zo'n 2.600 studenten. Daarmee is het aantal gezien de Nederlandse ervaringen de invoering van de Prestatiebeurs in 1996. De basisbeurs veranderde toen van een gift in een aanvankelijke lening alleen werd omgezet als men binnen een gestelde termijn een diploma zou halen. Toen gingen tijdelijk iets minder mensen studeren, men stelde de studiekeuze een jaar uit in plaats van naar de universiteit naar een hoge Na één tot twee jaar herstelden de deelname patronen echter volledig. Het lijkt ons dat een tijdelijke afname van 2.600 studenten op een totaal van 650.000 studenten geen groot probleem is. Bovendien moeten we niet voorbijgaan aan de positieve effecten die een hogere private bijdrage opleveren: bewustere studiekeuzes, meer gemotiveerde studenten en vooral een eerlijker verdeling van publieke leningen over inkomensgroepen en (eventueel) onderwijs

We leren van Australië en Engeland dat we leenangs moet overdrijven. Ook Nederlandse studenten zijn bereid om te lenen. Als het maar iets oplevert! Zo laren zij het idee hebben dat de toekomstige aflossingen op schuld makkelijk betaald kunnen worden uit de toekomstige hogere inkomsten en dat men met een goede opleiding bovendien ook een interessante baan zal kunnen vinden zullen zij bereid zijn samen met de overheid te investeren in zichzelf. Vooral als het principe van 'baat het niet, schiet het niet' wordt gehanteerd. Dat wordt gegarandeerd door afbetalen naar draagkracht, de mogelijkheid om aflossing over vijftien tot 25 jaar uit te smeren en eventuele rekwijnt te schelden. Van toekomstige belastingbetalingen een zeventien- of achttienjarige nu echt niet wakker. Ze zijn slim genoeg!

Ben Jongbloed en Hans Vossensteyn
zijn senior onderzoeker bij CHEPS